

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevního a civilního práva

Bakalářská práce

RODIČE V PROCESU OSVOJENÍ

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Hyková

Autor práce: Radek Čermín

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: třetí

2007

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Kateřině Hykové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah :

1.	Úvod	5
2.	Vymezení pojmů	6
2.1	Rodič dítěte.....	6
2.1.1	Mateřství.....	6
2.1.2	Otcovství.....	6
2.1.2.1	První domněnka.....	7
2.1.2.2	Druhá domněnka.....	7
2.1.2.2	Třetí domněnka.....	8
2.2	Institut popření otcovství/mateřství.....	8
2.2.1	Čtyři skutkové podstaty.....	8
2.3	Dítě.....	9
2.4	Osvojení.....	10
3.	Souhlas rodiče dítěte s osvojením	15
3.1	Souhlas přímý.....	18
3.2	Souhlas blanketový.....	19
4.	Výjimky z pravidel souhlasu rodiče k osvojení	20
4.1	Historie a vývoj úpravy nezájmu.....	21
4.2	Současná úprava nezájmu.....	24
5.	Zprostředkování osvojení	26
5.1	Rodiče, kteří se „vzdávají“ svých dětí.....	27
5.2	Postavení rodičů nalezených a odložených dětí.....	30
6.	Závěr	32
	Seznam literatury.....	36
	Seznam zkratek.....	39

1. Úvod

Osvojení dítěte je jedním z nejvýznamnějších institutů náhradní rodinné péče. Cílem této práce je vymezení právního postavení biologických rodičů v procesu osvojení jejich dětí. Toto postavení ovšem nelze vymezit zcela samostatně, je zapotřebí brát na zřetel všechny zainteresované subjekty, zejména děti, na které podle našeho právního řádu (v souladu s mezinárodními standardy) nelze pohlížet jako na pouhé objekty práva, nýbrž jako na jeho plnoprávné subjekty.

Práva rodičů a dětí spolu totiž navzájem souvisí a prolínají se natolik, že mohou stát proti sobě. Na jedné straně je to právo dítěte na výchovu v rodinném prostředí, buď rodiny vlastní, nebo rodiny náhradní, na druhé straně jde někdy až o vyhraněnou ochranu lidských a občanských práv rodičů vychovávat a pečovat o vlastní děti. Do popředí se tu dostává tzv. „nejlepší zájem dítěte“, který hraje rozhodující roli při rozhodování o náhradní výchově a péči o nezletilé děti.

Ve své práci a v jejích jednotlivých částech chci rovněž sledovat i zájmy, případně postavení jiných subjektů, pokud budou s danou problematikou souviset. Tato problematika je rovněž ovlivněna poznatky jiných vědních disciplín, zejména pak psychologie, sociologie, demografie a lékařství. Jsem přesvědčen, že právo má sloužit životu, nikoliv naopak, a má tedy z nich vycházet. V této práci bych chtěl zmínit i některé závěry těchto vědních disciplín, které však nemohou nahradit právní úpravu. Ta má své vlastní pojmy, vnitřní souvislosti a metodiku, které umožňují její objektivitu a tím i ochranu zájmů širokého okruhu subjektů. V jednotlivých kapitolách budou také naznačeny některé aktuální nedostatky a problémy. Oproti aktuálnímu stavu bych se chtěl zmínit i o historii a právním vývoji dané problematiky.

V závěru bych chtěl srovnat, jakým způsobem se s těmito problémy snaží vypořádat chystaná nová právní úprava Občanského zákoníku, jejíž konsolidovaná verze (paragrafové znění + důvodová zpráva) je volně přístupná na webových stránkách www.juristic.cz.

Pramenem a zdrojem při zpracování této práce mi byly vedle právních pramenů právnické učebnice, komentáře, články z odborných časopisů, judikatura obecných soudů i soudu ústavního a v neposlední řadě i informace uveřejněné prostřednictvím datové sítě internet.

2. Vymezení pojmů

Pokud máme objasnit problematiku právního postavení rodiče dítěte při osvojení, je nejprve třeba vymezit alespoň základní pojmy, se kterými budeme nadále pracovat, tedy pojmy rodičovství, dítěte a osvojení. Již na tomto místě chci zdůraznit, že výklad těchto pojmů by mohl být obsahem samostatných prací, a proto bude učiněn pouze stručně, nikoliv však okrajově, tedy s ohledem na účel této práce.

2.1 Rodič dítěte

Legislativní povinnost stanovit kdo je matkou a otcem dítěte vyplývá z mezinárodních závazků.^{1 2} Rodiči dítěte tedy rozumíme jeho matku a otce. Základem vzniku právního vztahu rodičovství je porod či zplození dítěte, jakožto biologický fakt, který se společensky eviduje v matrikových zápisech.³ Pravidla pro jeho určování pak stanoví zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen ZOR).

2.1.1 Mateřství

Podle § 50a je matkou dítěte žena, která dítě porodila. Od novely ZOR (zák. č. 91/1998 Sb.) už nepostačuje pouhé uplatňování starořímského pravidla „mater semper certa est“ (matka je vždy jistá). Uvedené ustanovení tak nadále odvrací pochybnosti, které by mohly vzniknout v souvislosti s rozvojem asistované reprodukce, resp. implantací embryí z dárcovského ova. Pro ojedinělé případy, kdy by byla v matrice zapsána žena, která skutečnou matkou není, je možná určovací/popěrná žaloba podle § 80 a) Občanského soudního řádu (dále jen OSŘ).

2.1.2 Otcovství

Otcovství na rozdíl od mateřství je nejisté (pater incertus). V zájmu zachování právní jistoty rodičů i dětí proto zákonodárce vychází z toho, že skutečnost zplození dítěte určitým mužem je třeba předpokládat tehdy, jestliže nastanou zákonem předpokládané skutečnosti, tzv. právní domněnky otcovství. Tyto domněnky jsou celkem tři. Všechny jsou formulovány

¹ Čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte : „Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“

²Knappová, M.; Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002. ISBN 80-86395-44-8.

jako vyvrátitelné. Pokud je vyvrácena (nebo se vůbec neuplatní) první z nich, automaticky nastupuje druhá, pokud se otcovství neurčí podle předchozích dvou, nastupuje třetí. Uplatňují se tedy postupně v pořadí stanoveném v zákoně, které vychází z obecných zkušeností, tak jak obvykle odpovídají běžnému lidskému životu. Avšak i v případech, které běžnému životu neodpovídají (např. oplodnění matky spermatem muže již zesnulého) je třeba trvat na určení otcovství k dítěti, byť by na takový případ nebylo možné žádnou z domněnek uplatnit.⁴

2.1.2.1 První domněnka

Je vyjádřena v § 51 odst. 1 a 2 ZOR. Svědčí manželu matky. Zákon počítá s tím, že dítě mohlo být manželem zplozeno ještě v poslední den trvání manželství, proto zachovává manželovo otcovství po celou dobu 300 dnů po zániku manželství (rozvodem, smrtí či prohlášením manžela za mrtvého), nebo po jeho prohlášení za neplatné. V případě, že se dítě narodí v této době ženě znovu provdané, bude se považovat za otce manžel pozdější (§ 51 odst. 2 ZOR), pokud by ovšem tento muž své otcovství úspěšně nepopřel (pak by totiž svědčila první domněnka opět původnímu manželu). (Pro úplnost možno dodat, že pokud by bylo skutečně pravomocně rozhodnuto, že pozdější manžel není otcem dítěte znovu provdané matky, počíná původnímu manželu lhůta k popření otcovství běžet dnem, kdy se dověděl o tomto pravomocném rozhodnutí - §60 ZOR, viz dále k popírání otcovství).

2.1.2.2 Druhá domněnka

Je vyjádřena v § 52 ZOR. Podle ní se určuje otcovství souhlasným prohlášením rodičů učiněným před matričním úřadem nebo soudem. Souhlasu matky není třeba jen ve dvou případech; předně pokud je matka stížena duševní poruchou, pro kterou nemůže posoudit význam svého jednání a dále tehdy, je-li opatření jejího prohlášení spojeno jen s těžko překonatelnou překážkou. V případě nezletilého rodiče pak musí být prohlášení učiněno vždy pouze před soudem.

Jde o prohlášení, které musí každý z rodičů učinit osobně a ústně do protokolu. Mohou následovat i po sobě a lhůta, která mezi těmito projevy uplyne, není omezena. Podle § 53 ZOR lze takto určit otcovství i k nasciturovi, přičemž právní účinky domněnky nastanou okamžikem narození živého dítěte.

³ Hrušáková, M. a kol. *Rodinné právo*. Doplněk Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-7239-003-1.

⁴ Winterová, A. Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. *Správní právo*, 2003, č. 5-6, str. 316.

2.1.2.3 Třetí domněnka

Je upravena v § 54 ZOR a tradičně se uplatňuje v tzv. paternitním řízení. Úkolem soudu je určit, zda označený muž je otcem dítěte. Aktivně legitimováni jsou matka, dítě i muž, který o sobě tvrdí, že je otcem. Žalobní právo není časově omezeno. V řízení se prokazuje podmínka tzv. kritické doby. Totiž fakt, že muž musel s ženou souložit v době, která činí nejméně 180 dní a nejvíce 300 dní od narození dítěte. Důkaz leží na žalobci, důkazními prostředky však zejména otcovství zjišťují DNA analýzami a příp. Otcem, žalováním se bude úspěšně pokusit prokázat, že dítě určité otce vystupující nelze žít, například popřít.

2.2 Institut popření otcovství/mateřství

Vyjadřuje způsob, jak zajistit soulad matrikového a biologického rodičovství. V praxi půjde nejčastěji o **popírání otcovství**, kde postup je především v zájmu ochrany dítěte přesně stanoven ZOR a docílit jej tak lze pouze prostřednictvím soudního řízení. Pokud jde o lhůty, ve kterých je třeba předmětnou žalobu podat, zákon stanoví v zájmu co největší stability rodinných vztahů poměrně krátkou, šestiměsíční lhůtu. Počátek běhu lhůty je pak rozdílný podle toho, zda jde o otcovství určené podle první, nebo druhé domněnky.

K dítěti, za jehož otce se považuje manžel matky, matce začíná běžet lhůta ode dne, kdy se dítě narodilo (§ 59/2 ZOR, matka totiž vždy ví, kdy dítě porodila), na rozdíl od otce (manžela matky), kterému běží lhůta ode dne, kdy se dozví, že se jeho manželce narodilo dítě (§ 57/1 ZOR).

Pokud bylo otcovství k dítěti určeno na základě druhé domněnky, pak lhůta k podání žaloby počíná pro oba matrikové rodiče dnem, kdy bylo otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů. Lhůta však neskončí dříve, než uplynutím šesti měsíců od narození dítěte (§ 61/1,2 ZOR). V tomto případě však bude žaloba úspěšná pouze tehdy, pokud se v řízení prokáže, že je vyloučeno, aby muž zapsaný v matrice jako otec, jím ve skutečnosti byl. Naproti tomu předpoklady úspěšného popření otcovství manžela matky (první domněnka) jsou stanoveny v § 58 ZOR.

2.2.1 Čtyři skutkové podstaty

První (§ 58/1 věta první) stanoví, že manžel matky musí prokázat, že je vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte, které se narodilo v době mezi 180. dnem od uzavření manželství a 300. dnem poté, co manželství zaniklo, nebo bylo prohlášeno za neplatné.

Druhá (§ 58/1 věta druhá) spočívá v souhlasném prohlášení manžela (bývalého), matky a muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Toto prohlášení lze učinit pouze v řízení

o popření otcovství manžela matky a týká se případů, kdy se dítě narodí do 300. dne po rozvodu manželství (nikoliv však po jiných možnostech zániku manželství, resp. prohlášení manželství za neplatné).

Třetí (§ 58/3) se týká případů, kdy se dítě narodí před 180. dnem po uzavření manželství. Zde zákon usnadňuje procesní postavení manžela matky, kterému postačí pouze u soudu popřít své otcovství. Pouze v případě, že by s matkou dítěte souložil v době rozhodné pro narození dítěte, nebo při uzavření manželství věděl, že je těhotná, by k úspěšnému popření musel prokázat, že je vyloučeno, aby byl otcem.

Čtvrtá (§ 58/2) se vztahuje na případy, kdy se dítě narodí provdané ženě v rozhodné době po umělém oplodnění vykonaném se souhlasem manžela. Takto určené otcovství totiž nelze popřít, ledaže by se prokázalo, že matka dítěte otěhotněla jinak, jinými slovy, že by dítě bylo počato přirozeně.

Podle § 62 a § 62a ZOR se v určitých případech dostává popěrné právo i státnímu zástupci jako veřejnému žalobci. Návrh se podává proti otci, matce a dítěti. Státní zástupce není omezen žádnou lhůtou a žalovat může dokonce, i když žádný z těchto pasivně legitimovaných subjektů již není naživu (§ 62/2 ZOR). Zájem dítěte je i zde dán zpravidla tím, aby se odstranil „matrikový otec“ a byla tak otevřena cesta k souhlasnému prohlášení matky a skutečného biologického otce, popřípadě byla saturována dědická práva. V této souvislosti je však třeba podotknout, že právní nárok fyzické osoby (matky, otce) na tuto žalobu neexistuje, jde o výlučné právo státního zástupce.⁵

Pojem dítěte není v našem právním řádu obecně definován. Již Listina základních práv a svobod (dále jen LZPS), jako součást ústavního pořádku a tedy předpis nejvyšší právní síly pojem dítěte zmiňuje v čl. 32, žádným způsobem ho však nevymezuje.⁶ Podobně tak nečiní ani ZOR či jiné zákony. Tyto zpravidla pojem dítěte vymezují pro účely své působnosti spojením se zletilostí (srov. např. § 2/1 ZSPOD, podle kterého se dítětem rozumí nezletilá osoba). Zletilosti se podle § 8 občanského zákoníku (dále jen OZ) nabývá dovršením osmnáctého roku života, nebo uzavřením manželství před dosažením tohoto věku. Česká republika vázaná; se váže buď na zletilost, nebo přímo na dovršení 18. roku života.

V souvislosti s institutem osvojení půjde o článek 1 Úmluvy o právech dítěte⁷ (dále jen

⁵ Knappová, M.; Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualizované a doplněné vydání Praha: ASPI Publishing, 2002. ISBN 80-86395-44-8.

⁶ Čl. 32 /1 Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Čl. 32/3 Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.

Čl. 32/4 Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Čl. 32/5 Rodiče, kteří pečují o děti mají právo na pomoc státu.

⁷ Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

ÚPD), článek 3 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení⁸, článek 1 bod 1. Evropské úmluvy o výkonu práv dětí⁹ a článek 3

Evropské úmluvy o osvojení dětí.¹⁰

Těmto vymezením pak odpovídá i § 65/2 ZOR, který umožňuje osvojit pouze dítě nezletilé. Pokud zákon hovoří o dítěti, má na mysli pouze dítě již narozené, nikoliv dítě teprve počaté (nasciturus). Jen takové vymezení dítěte totiž umožňuje naplnění základního účelu osvojení, totiž zajištění náhradní rodinné výchovy založením obdobného poměru, jaký existuje mezi rodičem a dítětem.¹¹ Pro úplnost je třeba dodat, že nezletilé dítě může stát i na druhé straně rodinněprávního vztahu, to znamená, že může být a tedy i vystupovat jako rodič dítěte, které má být osvojeno.

2.4 Osvojení

Osvojení (adoptio), neboli přijetí dítěte za vlastní, je institutem náhradní rodinné výchovy, který skýtá pro řadu případů nejpřirozenější způsob, jak nahradit dětem chybějící či špatné rodinné prostředí. Osvojenec na základě soudního rozhodnutí vstupuje do nových právních příbuzenských vztahů, a to nejen k osvojiteli, ale i k jeho příbuzným, přičemž z těch původních vystupuje (§ 63/1 ZOR).¹² V tomto smyslu pak osvojení určitým způsobem přesahuje pojem náhradní rodinné výchovy, neboť se jím mění osobní postavení dítěte. V případě tzv. pravého osvojení (nezletilec vstupuje do rodiny cizí, v níž do té doby nežil) pak zcela, v případě tzv. nepravého osvojení (osvojení manželem rodiče dítěte) se změna bude týkat pouze jednoho rodiče.¹³ Po psychické a sociální stránce přispívá osvojení ke zdárnému tělesnému a duševnímu vývoji dítěte, kterému se tak dostane individuální péče a lásky, pocitu bezpečí a sounáležitosti s novou rodinou, jakožto předpokladu pro další sociální adaptaci, tedy prostředí žádoucí pro utváření jeho osobnosti.¹⁴ Pro osvojitele pak

⁸ Úmluva se nepoužije, pokud souhlasy uvedené v čl. 17 písm.c) nabyly dány dříve, než dítě dosáhlo osmnácti let věku. (čl. 17 písm.c) Rozhodnutí ve státě původu, že dítě bude svěřeno budoucím osvojitelům, může být učiněno, pouze pokud ústřední orgány obou států souhlasily s provedením osvojení.)

⁹ Tato úmluva se použije na děti mladší osmnácti let.

¹⁰ Tato úmluva se aplikuje pouze na osvojení dítěte, které v době, kdy osvojitel žádá o jeho osvojení, ještě nedosáhlo věku 18 let a které není nebo nebylo ženaté/provdané a které ze zákona není považováno za zletilé.

¹¹ Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

¹² § 63/1 ZOR: Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí.

¹³ Knappová, M.; Švestka J. a kol.: *Občanské právo hmotné*. 3. aktualizované a doplněné vydání Praha : ASPI Publishing, 2002. ISBN 80-86395-44-8.

¹⁴ Radvanová, S.; Koluchová, J.; Dunovský, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: SPN, 1980. ISBN neuvedeno.

osvojení představuje často jedinou možnost realizace rodičovského poslání a naplnění smyslu života. Právní úprava proto vychází ze zásady, že hlavním společenským účelem osvojení je zabezpečit osvojenci rodinné prostředí, kterého se mu ve vlastní rodině, ať už z objektivních nebo subjektivních příčin nedostává. Legislativní vyjádření této zásady nalezneme zejména v § 64/1 a § 65/2 ZOR (osvojení je možné jen, je-li to ku prospěchu nezletilého a společnosti).

Přesto však význam osvojení nelze přeceňovat, neboť ne všechny děti se pro osvojení hodí (nepodaří se je z různých, např. zdravotních či etnických důvodů umístit), resp. u některých (zejména staršího věku) psychologická a sociologická účinnost osvojení slábne.¹⁵

ZOR upravuje **dva základní typy osvojení, zrušitelné** (neboli prosté, I. Stupně) a **nezrušitelné** (II. stupně). Hlavní rozdíly mezi oběma typy lze spatřovat v následcích. Nezrušitelné osvojení způsobuje ještě zápis osvojitelů do matriky narození namísto rodičů dítěte, nelze ho zrušit a dítě nemůže být vyjma případy uvedené v § 76 ZOR¹⁶ opětovně osvojeno.

Pro oba stupně zákon stanoví v zásadě stejné podmínky vzniku, pro nezrušitelné osvojení pak ještě navíc některé podmínky zvláštní.

Za **hmotněprávní podmínky společné pro oba typy osvojení** můžeme označit:

1) Prospěch **osvojence** (§ 65/2 ZOR) vyplývá již z výše uvedeného, je základem, z kterého vycházejí podmínky další. Pro posouzení prospěchu je soud povinen na základě zásady vyšetřovací opatřit si potřebné podklady. Sama skutečnost, že by dítě přešlo z ústavní výchovy do osvojitelské rodiny, není totiž apriori zárukou nejlepšího zájmu dítěte. Prospěch osvojence sleduje i ustanovení § 64/1 ZOR, které umožňuje stát se **osvojitelem pouze fyzické osobě, která zaručuje způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte** i společnosti. Nejde pouze o bezúhonnost (prokazovanou podle okolností výpisem z rejstříku trestů), ale především o osobnostní vlastnosti, motivaci, hmotné zabezpečení a celkovou schopnost zajistit dítěti stabilní a harmonické prostředí. V zájmu dítěte bude i **dobrý zdravotní stav** osvojitele, který je podle § 70 ZOR soud povinen zjistit na základě lékařského vyšetření. Podobně je soud povinen zkoumat i zdravotní stav osvojence. Právo na informaci o těchto zjištěních má nejen osvojitel, ale i zákonný zástupce osvojence. Osvojitelé

¹⁵ Švestka, J. Osvojení v československém právním řádu. *AUC Iuridica*, 1973.

¹⁶ § 76 ZOR: Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že je osvojován manželem osvojitele, nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno

¹⁷ Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

mohou vzít zpět návrh na osvojení (bude tomu tak zpravidla tehdy, jde-li o dítě postižené, ať již tělesně, nebo psychicky, popř. má špatnou prognózu), zákonný zástupce naopak může odmítnout vyslovit s osvojením souhlas.¹⁷

Pro úplnost možno dodat, že lékařské vyšetření osvojence a osvojitelů, na jehož podkladě soud zjišťuje zdravotní stav, musí odpovídat době rozhodování, neboť podle § 154/1 OSŘ je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení.

2) **Nezletilost osvojence** (§ 65/2 ZOR). I tato podmínka vychází z hlavního účelu osvojení, jako institutu náhradní rodinné výchovy.

2) **Přiměřený věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem** (§ 65/1 ZOR) navazuje a velmi úzce souvisí s podmínkou druhou. Jeho hlavní význam spočívá v tom, že s přibývajícím věkem se snižuje adaptabilita na nové podmínky, a to jak u dětí, tak u dospělých. Navíc jde o to, aby noví rodiče mohli přijaté dítě vychovat. Přestože zákon přesnou hranici nestanoví, obecně se udává, že vhodnější jsou rodiče mladší, horní věková hranice by neměla přesahovat 40-45 let.¹⁸ Předpokládá se, že naděje, kterou dává neplodným párům prudký rozvoj asistované reprodukce, vede občany k tomu, že návrh na osvojení podávají stále častěji v pozdějším věku a ne vždy je pak možno jim právě z důvodu nepřiměřeného věkového rozdílu vyhovět.¹⁹

4) **Způsobilost osvojitele k právním úkonům** (§ 64/2 ZOR). Tato podmínka je splněna, pokud je osvojitel zletilý ve smyslu § 8/1,2 OZ (dovršení věku 18. let, uzavření manželství před dovršením tohoto věku), pokud této způsobilosti nebyl zbaven (§ 10/1 OZ) nebo v ní omezen (§ 10/2 OZ).

Podmínka způsobilosti k právním úkonům je zmíněna výslovně, lze ji však dovodit i z dalších ustanovení ZOR. Půjde zejména o § 63/2 ZOR, který předpokládá právně relevantní vůli osvojitele vyjádřenou v návrhu na osvojení podaném příslušnému soudu. Rovněž rodičovská zodpovědnost osvojitelů při výchově dětí, předpokládaná § 63/1 ZOR, (jejímž obsahem je mimo jiné i zastupování dítěte), je bez způsobilosti k právním úkonům nemyslitelná.

5) **Mezi osvojencem a osvojitelem nesmí existovat blízký příbuzenský poměr**. Tento požadavek není sice v zákoně výslovně uveden, nicméně založení osvojeneckého poměru by

¹⁸ Radvanová, S.; Koluchová, J.; Dunovský, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. Praha: SPN, 1980. ISBN nevedeno.

¹⁹ Např. podle statistiky Ústavu pro péči o matku a dítě pro rok 2005 (<http://www.upmd.cz/documents/ivf-statistika-2005.pdf>) je průměrný věk pacientek IVF a ICSI 32,6 let, vzhledem k celkové úspěšnosti metodiky (42%, viz tamtéž) je proces potřeba i několikrát opakovat, což může dále zvyšovat průměrný věk pacientek.

postrádalo svůj smysl i své odůvodnění tam, kde by přirozený blízký pokrevní poměr existoval (tedy poměr v řadě přímé). Vzdálenější příbuzenský poměr osvojení nebrání.²⁰

6) **Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé** (§ 66/1 ZOR). Zákon tedy nepřipouští společné osvojení např. druhem a družkou. Společné osvojení nemusí nastat současně, možný je i postup, kdy nejprve dítě osvojí jeden z manželů a následně druhý z nich.²¹ V takovém případě by pak vždy bylo třeba souhlasu druhého manžela (§ 66/2 ZOR).²²

7) **Souhlasy**. K osvojení je zásadně třeba souhlasu **zákonného zástupce dítěte**. Této problematice bude dále věnována samostatná kapitola. Na tomto místě pouze zmíním další dva nutné souhlasy.

Prvním z nich je souhlas **dítěte**, je-li toto schopno posoudit dosah osvojení a nebude-li tím zmařen účel osvojení (§ 67/1 věta druhá ZOR). Tato podmínka je plně v souladu s právem dítěte obdržet potřebné informace a právem být slyšeno v každém řízení, týkající se jeho osoby (čl. 12 ÚPD). Přivolení dítěte se nevyžaduje, jestliže by to narušilo citové vztahy dítěte k budoucím osvojitelům, zejména, jestliže dítě již žije v rodině budoucích osvojitelů a považuje je za své rodiče.²³

Druhým z nich je pak souhlas **Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí**, pokud jde o osvojení dítěte do ciziny (§ 67/3 ZOR).

8) **Preadopční péče** (§ 69 ZOR) Bezprostředně před rozhodnutím soudu o osvojení, musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad. Cílem této podmínky je umožnit dítěti a osvojiteli, aby se spolu sžili a navázali vzájemné citové vazby. Současně poskytuje prostředek k prověření předpokladů úspěšnosti budoucího osvojení, tedy toho, zda skutečně bude ve prospěch dítěte. Do preadopční péče mohou budoucím osvojitelům svěřit dítě samotní rodiče, nebo se do jejich péče může dítě dostat faktickou cestou, protože se jej osvojitel ujme (nutným předpokladem zde však je, aby vzniklý faktický stav nebyl protiprávní). Pokud je však dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ať již z vůle rodičů nebo z rozhodnutí soudu), rozhodne o svěřením dítěte do preadopční péče orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) (§ 69/2 ZOR).

²⁰Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

²¹Holub, M.; Nová, H.; Hyklová, J. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*, 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2005 Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7582-473-2.

²² § 66/2: Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům, nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

²³Holub, M.; Nová, H.; Hyklová, J. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*, 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2005 Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7582-473-2.

Rozhodování o tak závažné otázce, jakou je svěření dítěte do preadopční péče ve správním řízení na návrh správního orgánu je však právem kritizováno pro rozpor s LZPS, která v čl. 32/4 stanoví, že nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. (Podobně čl. 9 ÚPD). Zejména tam, kde je dítě v ústavu jen z vůle rodičů je legislativní sladění § 69/2 ZOR s nálezem Ústavního soudu č. 72/1995 Sb. nanejvýš žádoucí.^{24 25}

I pro rozhodování o preadopční péči pak obdobně platí ustanovení o nutnosti výše zmíněných souhlasů, pokud by pak šlo o případy, kdy není třeba souhlasu zákonného zástupce, bylo by třeba i zde vyvolat incidenční řízení a vyčkat jeho výsledku.²⁶

Preadopční péče se vyžadovat nebude, pokud o osvojení požádá pěstoun, fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy, popřípadě poručník dítěte, pokud jejich osobní péče na vlastní náklad již 3 měsíce trvala (§ 69/3, 4 ZOR).

K těmto podmínkám společným pro oba typy osvojení přistupují ještě dvě **podmínky vztahující se již jen k osvojení nezrušitelnému**:

- 1) Nezrušitelně mohou osvojit pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.²⁷
- 2) Nezrušitelně lze osvojit pouze **nezletilého staršího jednoho roku** (§ 75 ZOR). V souladu s § 154/1 OSŘ tohoto věku musí dítě dosáhnout v době rozhodnutí soudu o osvojení, není tak překážkou, aby před dosažením tohoto věku bylo dítě dáno do preadopční péče, nebo aby bylo osvojeno nejprve zrušitelně. Zákonodárce zde chrání zejména budoucí osvojitele tak, aby k nezrušitelnému osvojení nemohlo dojít v době, kdy se u dítěte mohou objevit vážná poškození zdravotního stavu a duševního vývoje.

Splnění všech těchto podmínek zkoumá soud v řízení, jenž se zahajuje výlučně na návrh osvojitele (§ 63/2 ZOR). Rozsudek soudu o osvojení má konstitutivní povahu a dnem nabytí právní moci nastávají všechny výše zmíněné následky osvojení.

Zrušení osvojení je možné jen v případě osvojení prvního typu, a to pouze výjimečně, z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence (§ 73 ZOR). Zrušením osvojení se

²⁴Haderka, J. K některým domnělým i skutečným nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. *Právní praxe*, 1999, č. 7.

²⁵V nález č. 72/1995 Ústavní soud shledal jako protiústavní, pokud o předběžném opatření ve vztahu k nezletilým dětem rozhoduje správní orgán a soud rozhoduje teprve dodatečně. V souvislosti s tímto nálezem byl novelizován OSŘ o ust. § 76a, upravující předběžné opatření týkající se nezletilých dětí.

²⁶Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině: komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

²⁷Možnost nezrušitelně osvojit pozůstalým manželem po rodiči nebo osvojiteli dítěte je výsledkem tzv. velké novely ZOR, která odstranila nežádoucí právní stav, ve kterém v případě smrti jednoho z manželů mohl pozůstalý manžel nezrušitelně osvojit pouze jako osamělá osoba, a to s nežádoucím účinkem, totiž vyškrtnutím zemřelého manžela z matriky i osobních dokladů dítěte. (viz. Haderka, J. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Sb.. *Právní praxe*, 1998.).

obnovuje poměr mezi osvojenцем a jeho původní rodinou a současně zaniká vztah osvojenце k osvojiteli a jeho příbuzným. Vráti se mu i jeho původní příjmení. Pro případy osvojení druhého typu zákon výjimečně připouští pouze již výše zmíněnou readopci (opětovné osvojení). ZOR nezná „zánik“ osvojení. Tento závěr plyne z toho, že mezi osvojenцем a osvojitelem byl založen právní vztah obdobný vztahu rodiče a dítěte, a to v podobě právních účinků, které přetrvávají bez ohledu na smrt některého z nich, nebo na dosažení zletilosti osvojenце.²⁸

Některé další aspekty a podrobnosti týkající se institutu osvojení budou uvedeny v dalších kapitolách již v souvislosti s postavením rodiče dítěte v něm.

3. Souhlas rodiče dítěte s osvojením

Základem právního postavení rodiče při osvojení jeho dítěte je právo vyslovit s ním souhlas. Tato základní podmínka osvojení je uvedena v § 67 ZOR. Zákon zde v odstavci prvním uvádí, že k osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte. Zákonným zástupcem dítěte je zpravidla rodič, nemusí tomu tak ovšem být vždy. V případech, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli soudem zbaveni tzv. rodičovské zodpovědnosti (§ 44/3,4 ZOR), výkon rodičovské zodpovědnosti jim byl pozastaven (§ 44/1 ZOR), nebo nemají v plném rozsahu způsobilost k právním úkonům, bude zákonným zástupcem dítěte soudem ustanovený poručník (§ 78 ZOR).

Oprávnění dítě zastupovat patří do obsahu tzv. rodičovské zodpovědnosti (§ 31/1b ZOR). Vedle toho ovšem odstavec druhý § 67 ZOR stanoví, že k osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.²⁹

V odborné literatuře se lze setkat s dvěma právními názory. Tedy, že právo udělit souhlas k osvojení náleží do obsahu rodičovské zodpovědnosti a je tedy pouhým projevem práva dítěte zastupovat³⁰.

Opačný názor pak vychází z toho, že udělení souhlasu k osvojení je osobním právem každého z rodičů. Je dáno sociální hodnotou biologického rodičovství, které jakožto faktický stav nemůže odstranit ani žádný předpis, ani žádné soudní rozhodnutí. Z uvedených důvodů

²⁸Radvanová, S.; Zuklínová, M. *Kurs občanského práva : instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-182-2.

²⁹K právním otázkám nesení a výkonu rodičovských práv (viz. Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha, 2003, str. 203.)

³⁰Haderka, J. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Sb.. *Právní praxe*, 1998. Podobně Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005, str.294.

pak vyplývá, že vznikem osvojeneckého poměru nejsou a nemohou být úplně zrušeny původní pokrevní svazky s biologickou rodinou. A tedy i souhlas rodiče s osvojením, jakožto právní úkon směřující ke změně tak důležité věci jako je právní postavení dítěte, má mít zvláštní povahu, vázanou nikoliv na právo dítě zastupovat, ale na biologickou povahu vztahu rodič-dítě.³¹

Výše naznačená otázka má praktický význam. Podle toho, jaké k ní zaujmeme stanovisko, tak poté budeme posuzovat otázky, zda má např. právo vyslovit se k osvojení rodič, který své dítě sice miluje, nicméně nemá způsobilost k právním úkonům (nebo je v ní omezen, § 10 OZ ve spojení s § 34/2 ZOR), nebo naopak rodič, který byl rodičovské zodpovědnosti zbaven, ať již z toho důvodu, že ji zanedbával nebo dokonce zneužíval (§ 44/3,4 ZOR).

Souhlas rodiče dítěte s osvojením je právním úkonem, který směřuje k tzv. právnímu uvolnění dítěte. Pokud rodič vysloví souhlas s osvojením, neznamená to však, že by se dítěte právoplatně a jednou provždy „vzdal“ (naš právní řád nezná osvojení na smluvním základě). Rodičem tedy zůstává i nadále a rodičovská práva k dítěti budou trvat až do právní moci rozsudku o osvojení.³²

ZOR rozlišuje tzv. souhlas přímý a tzv. souhlas blanketový. Podstatou rozdílu mezi oběma typy souhlasu je to, že v prvním případě rodič udílí souhlas k osvojení vůči určitým osobám, které osobně zná a má k nim důvěru. Naproti tomu blanketový souhlas se udílí dopředu bez vztahu k určitým osvojitelům, tedy nikoliv vůči konkrétním osobám. Rodič dítěte tedy nebude znát budoucí osvojitele, proto v těchto případech také dochází ze strany státního orgánu nejprve ke zprostředkování osvojení, (tedy vyhledání dítěte vhodného k osvojení, výběru vhodných žadatelů o osvojení a jejich vzájemné seznámení, § 19a ZSPOD).

Z výše uvedeného dělení pak vychází i požadavky na souhlas s osvojením jako na právní úkon, směřující ke změně postavení dítěte.

ISBN 80-7179-912-2.

³¹Tento názor se vyjadřuje např. v:

1) Holub, M.; Nová, H.; Hyklová, J. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související.*

7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2005 Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7582-473-2.

2) Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze.* Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha, 2003.

³²Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze.* Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha, 2003.

1) Souhlas musí být udělen rodičem osobně, neboť jde o právo, které může vykonávat každý z rodičů pouze sám a nelze jej v důsledku toho zastoupit. Pokud má tedy dítě oba rodiče, pak je třeba souhlasu obou, přičemž není rozhodné, zda se dítě nachází v přímé péči toho kterého rodiče, zda a jakým způsobem má rodič vymezený styk s dítětem (může ho mít dokonce i zakázán), popř. na základě jaké domněnky bylo určeno otcovství k dítěti. V této souvislosti je třeba doplnit, že podle § 70a ZOR dítě nemůže být osvojeno do té doby, než nabude právní moci rozhodnutí soudu v řízení o otcovství, zahájené na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem. Toto ustanovení tedy chrání potencionálního otce tak, aby i on mohl v případném řízení o osvojení svůj souhlas vyslovit.

2) Souhlas musí být učiněn svobodně a vážně. Je otázkou, jak posuzovat udělení souhlasu v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek, když občanský zákoník pro tuto situaci stanoví pouze možnost odstoupení. Obdobné problémy mohou nastat tehdy, pokud rodič dá souhlas k osvojení v omylu. V tomto případě OZ umožňuje dovolání se neplatnosti (§ 49a OZ, ve smyslu § 40a jde o neplatnost relativní) ovšem v zákonem stanovené obecné tříleté promlčecí lhůtě.

3) Souhlas musí být dán výslovně, nepostačí sdělení, že rodič „vůči osvojení nemá námítky“, nebo že „osvojení doporučuje“.

4) Souhlas nelze vázat na splnění podmínky ani ho jinak omezit určením lhůty. Tyto požadavky vyplývají i z judikatury obecných soudů.

5) Souhlas musí být vysloven určitě a srozumitelně, tedy vůči konkrétní osobě (v případě přímého osvojení) a k určitému druhu osvojení (zrušitelnému nebo nezrušitelnému). Tato určitost souhlasu má pak právní význam v případech přeměn osvojení z prvního typu na typ druhý.

3.1 Souhlas přímý

Pokud jde o **formu**, resp. způsob, jakým má být právní úkon souhlasu rodiče dítěte s osvojením učiněn, ZOR upravuje bližší podmínky pouze u souhlasu blanketového (viz. dále).

Podle tohoto rozhodnutí lze přímý souhlas zákonného zástupce udělit pouze osobně, **před soudem** a zákonný zástupce musí být poučen o právních následcích osvojení. Pouze soud může zajistit plnou objektivitu takto učiněného úkonu. Z výše uvedeného vyplývá, že pouze soud se zabývá i možností **odvolání** tohoto **souhlasu**.

Rodič jako zákonný zástupce osvojovaného dítěte může jednou daný souhlas s tímto osvojením odvolat ještě i v průběhu řízení o osvojení, tedy až do doby, než rozsudek

o osvojení nabude právní moci. (§ 68a ZOR)³³. Jen tento názor je plně v souladu s čl. 8/2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které zakotvuje obecné právo na respektování rodinného života, tedy i na respektování vztahů mezi rodiči a dětmi navzájem.

Chtěl bych však podotknout, že tento výklad může činit problémy v praxi. Nezletilé dítě, které již bylo svěřeno do preadopční péče, žije u budoucích osvojitelů, navyklo si již na nové prostředí a psychicky zde zakotvilo, může utrpět citovou újmu tím, že se po odvolání souhlasu musí vracet do původního výchovného prostředí, tj. zpravidla do ústavní kolektivní výchovy.³⁴ V této souvislosti vystupuje významně do popředí již v úvodu zmiňovaný fakt, že ne vždy je ochrana rodiče v souladu se zájmy dítěte. Přitom zájem dítěte je prioritou, na které stojí a padá celý institut osvojení. Na straně druhé je však třeba také dodat, že osvojení je pouze institutem náhradní rodinné výchovy a děti mají právo především na život ve vlastní rodině (čl. 32 LZPS, čl. 7 ÚPD).

Pokud jde o **časové vymezení přímého souhlasu** s osvojením, i zde zákon mlčí. Praxe vychází z toho, že je třeba analogicky použít ustanovení o blanketovém souhlasu (§ 68a ZOR), který zakazuje udělit souhlas s osvojením dříve, než dítě dovrší šest týdnů života.

Tato lhůta (alespoň pokud jde o matku) navíc vyplývá z mezinárodních závazků, kterými je ČR vázána. Podle čl. 5 odst. 4. Evropské úmluvy o osvojení dětí souhlas matky s osvojením jejího dítěte nebude akceptován, pokud byl udělen ve lhůtě, jež byla kratší šesti týdnů po narození dítěte, je-li lhůta předepsána zákonem, anebo v případě, že žádná taková lhůta není stanovena, ve lhůtě, která podle stanoviska příslušného orgánu neumožnila matce, aby se dostatečně zotavila po porodu dítěte.³⁵

3.2 Souhlas blanketový

Pokud jde o **formu blanketového souhlasu**, ta je na rozdíl od souhlasu přímého, upravena přímo v zákoně, jmenovitě v § 68a ZOR. Podle něho souhlas musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným OSPOD. Podstatou tohoto souhlasu je, že je anonymní, tedy že je dáván neadresně, bez vztahu k určitým osobám.

³³Holub, M.; Nová, H.; Hyklová, J. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*. 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2005 Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7582-473-2.

³⁴Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 3. vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

³⁵Novotná, V. Ještě jednou k Evropské úmluvě o osvojení. *Rodinné právo*, č. 2, str. 6.
Novotná, V. O Evropské úmluvě o osvojení. *Rodinné právo*, 1998, č. 1, str. 9.

Rodiče jím vyslovují svůj souhlas s osvojením dopředu a vzdávají se tak práva vyslovit svůj souhlas v řízení o osvojení vůči konkrétním žadatelům o osvojení. Jedná se v podstatě o jednu z výjimek, kdy soud v řízení o osvojení nemusí zjišťovat stanovisko rodiče, protože toto bylo dáno již předem. Navíc rodiče v tomto případě ani nebudou účastníky řízení o osvojení (§ 181/2c OSŘ).

Z **časového hlediska** zákon stanoví, že tento souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte, přičemž tato lhůta platí pro oba rodiče. Toto ustanovení však již od samého počátku kritizuje praxe, když poukazuje na fakt, že některé matky, které by byly ochotné dát souhlas s osvojením hned po porodu, je těžké po uplynutí šestitýdenní lhůty znovu najít. Za takové situace pak nezbývá než čekat na uplynutí dvouměsíční, resp. šestiměsíční lhůty nezájmu podle § 68 ZOR.

Zde může být inspirativní praxe motolské nemocnice. Matce, která ohlásí předem rozhodnutí dát své dítě k adopci, se dítě po porodu neukazuje (informace o jeho zdravotním stavu se podávají jen na její výslovné přání), je odvezena na místo oddělení šestinedělí na oddělení gynekologie, kde ji navštíví pracovnice magistrátu a seznámí ji s právním postupem, který je nutno dodržet. Naváže s ní kontakt a pozve ji přesně v den, kdy uplyne 6 týdnů od narození dítěte, na magistrát k podepsání souhlasu. Tím, že za matkou zajde přímo do nemocnice, hovoří s ní, vysvětlí jí, jak je pro dítě důležité, aby se opravdu ve stanovený termín dostavila, prolomí její obavy z úřadů, neboť matka jde pak za známou osobou, které nemusí již nic vysvětlovat.³⁶

Odvolání blanketového souhlasu je možné pouze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů. Jak již bylo uvedeno výše, právní úprava se tímto snaží zabránit citovým ztrátám dětí, které by si při pozdějším odvolání tohoto souhlasu rodičem, musely zvykat na nové, resp. zpravidla staronové prostředí. Tímto způsobem však právní úprava činí nedůvodné rozdíly mezi dětmi, které jsou osvojovány na základě tohoto blanketového souhlasu a mezi dětmi, které jsou osvojovány přímo. Navíc je taková úprava v rozporu s charakterem rodičovských práv, které zajišťují rodiči právo (ale i povinnost.) se o dítě starat, resp. kdykoliv jej žádat zpět (nachází-li se v preadopční péči), a to až do doby změny jeho postavení, tedy až do právní moci rozsudku o osvojení.³⁷ Zákon tak zvýhodňuje budoucí osvojitele, kteří si mohou své rozhodnutí ještě v průběhu řízení

³⁶ Severová, J. Matky, které se vzdávají svého dítěte. *Sborník přednášek MPSV*. Praha :1999, příspěvek byl uveden i v časopise *Náhradní rodinná péče*, 2000, roč. III, č. 1.

Popsaná praxe má podle citované studie velmi vysokou, téměř stoprocentní úspěšnost!

³⁷ Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha,

o osvojení rozmyslet a dítě z preadopční péče odevzdat zpět (z logiky věci vyplývá, že nikoliv do rodinné péče, protože biologického rodiče neznají), na rozdíl od rodičů, kteří tak již učinit nemohou. Ze všech těchto důvodů je ustanovení § 68a ZOR oprávněně kritizováno pro rozpor s Úmluvou o právech dítěte.

4. Výjimky z pravidel souhlasu rodiče k osvojení

Souhlas rodiče dítěte s osvojením je základní podmínkou osvojení. Zákon však v zájmu ochrany dětí pamatuje i na případy, kdy si rodiče takové oprávnění nezaslouží a stanoví proto podmínky, za kterých tohoto práva mohou být zbaveni. Jedná se o tzv. kvalifikovaný

a absolutní nezájem o dítě, upravené v § 68/1a),b) ZOR.

V případě, že zaujmeme kladný postoj k otázce, zda souhlas rodiče s osvojením patří do obsahu tzv. rodičovské zodpovědnosti, přibudou pak k nezájmu ještě výjimky další. A to zbavení, resp. omezení rodiče způsobilosti k právním úkonům (tedy případ, kdy jim rodičovská zodpovědnost nenáleží ze zákona § 34/2 ZOR) a zbavení rodičovské zodpovědnosti (tedy případ, kdy jim rodičovská zodpovědnost nenáleží v důsledku soudního rozhodnutí).³⁸ Vedle toho J. Haderka uvádí i pozastavení rodičovské zodpovědnosti (tedy případ, kdy je sice rodič nositelem rodičovských práv a povinností, jejich výkon je však pozastaven a rodič tak není zákonným zástupcem dítěte.)^{39 40}

4.1 Historie a vývoj úpravy nezájmu

Osvojení, jakož i jeho právní úprava má dlouhou tradici, sahající až do starověkých kultur. Vývoj tohoto institutu odrážel především změny v rodinných vztazích, jakož i v přístupu k ochraně dětí a lze u něj vypozařovat posun od chápání osvojení jako institutu ryze majetkového významu (zejména dědického práva), až po jeho chápání jako institutu náhradní rodinné výchovy, která ve svých důsledcích plně nahrazuje pokrevní vztah rodiče a dítěte.⁴¹

2003.

³⁸ Králíčková, Z. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, str. 52.

³⁹ Haderka, J. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Sb.. *Právní praxe*, 1998, str. 411.

⁴⁰ Posledním možným zásahem do rodičovské zodpovědnosti je její omezení. V našem kontextu by šlo o omezení práva a povinnosti zastupovat dítě, které však jako takové omezit nelze, neboť neplnhodnotný zákonný zástupce není myslitelný. (viz. Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha, 2003.

Obdobně se vyjadřuje v článku i Haderka, J. Udělování přivolení k osvojení a zastupování dítěte v tomto řízení. *Socialistická zákonnost*, 1987, č. 5, str. 257.

⁴¹ Švestka, J. Osvojení v československém právním řádu. *AUC Iuridica*, 1973.

Toto nové pojetí institutu v našem právním řádu lze však vysledovat až od úpravy obsažené v zákoně o právu rodinném (265/1949 Sb.) Ten totiž opustil smluvní princip (jako hlavní rys majetkového práva, nadále mohl osvojení vyslovit pouze soud) a omezil věk osvojení pouze na nezletilé děti. Jeho novela (15/1958 Sb.) pak poprvé v historii právní úpravy stanovila případy, kdy se souhlas rodičů jako zákonných zástupců nevyžaduje. (Do této doby Zákon o osvojení (56/1928 Sb.) ani Zákon o právu rodinném (265/1949 Sb.), jakožto úpravy osvojení před účinností novely zákona o právu rodinném, totiž výjimky ve smyslu dnešního nezájmu neznaly a požadovaly souhlas zákonných zástupců v podstatě bezpodmínečně.)⁴²

Výše zmiňovaná novela připustila tři zákonné důvody pro případy, kdy rodič je sice zákonným zástupcem dítěte, není však třeba jeho přivolení k osvojení:

- a) jestliže je dítě po dobu nejméně jednoho roku v ústavní péči a rodiče o ně neprojeví po tuto dobu žádný zájem, nebo
- b) jestliže rodiče neprojeví o dítě žádný zájem po dobu nejméně dvou let, a konečně
- c) jestliže rodiče dali přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům; přivolení předem bylo možno dát jen ústně do protokolu před soudcem nebo před orgánem pověřeným péčí o mládež.

Vývoj právní úpravy pokračoval dále přijetím ZOR – 94/1963 Sb.. Ten ve svém původním znění ve snaze zjednodušit a urychlit osvojovací řízení nehovoří již o „žádném zájmu“, ale o „opravdovém zájmu“ a rovněž uvádí pouze jedinou lhůtu k jeho projevení, a to dobu jednoho roku.⁴³

⁴²**Zákon o osvojení (č. 56/1928 Sb.):**

§ 2(1) K osvojení svéprávných osob jest třeba svolení osvojecových rodičů a soudu (§ 9). Jsou-li rodiče různého mínění, rozhoduje mínění otce. Není-li osvojenec svéprávným, jest třeba svolení rodičů, po případě zákonného zástupce a soudu (poručenského úřadu) (§ 10).

(2) Svolení nemůže býti dáno plnomocníkem. Je-li ten, jehož svolení se vyžaduje, pro choromyslnost nebo slabomyslnost úplně zbaven svéprávnosti (dán pod opatrovnictví) anebo je-li jeho pobyt trvale neznámý, jest třeba svolení zákonného zástupce a soudu (poručenského úřadu).

(3) Odpírají-li rodiče nebo jeden z nich bez závažného důvodu svolení, může je dáti místo nich příslušný soud anebo poručenský úřad označený v §§ 9 a 10.

Zákon o právu rodinném (č. 265/1949 Sb.) před novelou (č. 15/1958 Sb.):

§ 66(2) K osvojení je třeba přivolení zákonného zástupce osoby osvojované; je-li tato osoba s to posoudit dosah osvojení, je třeba také jejího souhlasu.

⁴³**ZOR v původním znění:**

§ 68(1) Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich přivolení:

- a) jestliže rodiče neprojeví nejméně po dobu jednoho roku o dítě opravdový zájem, který by jako rodiče projevit měli, nebo
- b) jestliže rodiče dají přivolení k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Přivolení předem je možno dát ústně do protokolu před soudem nebo před národním výborem.

(2) V těchto případech je třeba přivolení opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení osvojení.

Především psychology a pracovníky dětských zařízení však bylo namítáno, že tato lhůta je příliš dlouhá, a tak došlo k jejímu zkrácení na dobu šesti měsíců (novela ZOR č. 32/1982 Sb.). Jejich argumenty se opíraly zejména o rozsáhlé výzkumy doktorů Langmeiera a Matějčka, týkající se vlivu pobytu dětí v zařízeních kolektivní výchovy na vznik psychické deprivace - závažného a dlouhodobého nedostatku uspokojování životně důležitých psychických a sociálních potřeb, který se promítá do rozdílů mezi dětmi z ústavů a dětmi z rodin v různých směrech, např. výšce, váze, motorice, adaptivním chování, sociálním chování nebo řeči.⁴⁴

V délce šesti měsíců zůstala úprava „opravdového zájmu“, resp. tzv. „kvalifikovaného nezájmu“ až do současné doby, neboť ji lze považovat za dostatečnou k tomu, aby rodič, který zájem o dítě skutečně má, ho rovněž projevil.

Pokud jde o blanketový souhlas, výklad tohoto pojmu nečinil v praxi větší potíže. Poměrně značný problém však nastal při interpretaci zákonného pojmu absolutního a posléze kvalifikovaného nezájmu. Po vydání ZOR se pak debata stočila na výklad pojmu „opravdový zájem“. Soudům bylo vytýkáno, že citované ustanovení (viz.poznámka č. 43) vykládají příliš úzce, a že tak neumožňují v řadě případů řešit nepříznivé postavení dětí v dětských zařízeních ještě v době, kdy újmy na jejich duševním zdraví jsou minimální a v dobře fungujícím rodinném prostředí ještě odčinitelné.

V této souvislosti je však nutné podotknout, že akcentování zájmu dítěte při takové úpravě mohlo vést k negaci přirozených práv rodičů, protože v řízení o osvojení se rozhodovalo bez jejich osobní účasti. Tento stav v rozporu se zásadou rovnosti subjektů ve svém dobovém článku oprávněně kritizoval J. Švestka.⁴⁵

Opravdový zájem o dítě předpokládá, že mezi rodičem a dítětem je určitá psychická vazba (citová, rozumová, atp.), jež existuje ve vnitřní sféře jejich vzájemných vztahů. Na její existenci, resp. intenzitu lze usuzovat pouze z určitých vnějších okolností a projevů, tedy navenek manifestovaného chování rodiče k dítěti. Těmito typickými rysy, jak je vymezila právní teorie a soudní praxe, je především to, zda se rodič s dítětem stýká (v případě, že je dítě v ústavu), udržuje s ním soustavnější osobní (ať již ústní nebo písemný styk), projevuje zájem o jeho zdravotní stav, chování, prospěch, mimoškolní aktivity, pamatuje na ně při různých příležitostech dárky, řádně přispívá na výchovu a výživu dítěte a spravuje i jiné jeho záležitosti atp. Má-li se na straně rodiče hovořit o opravdovém zájmu vyplývajícím

⁴⁴ Matějček, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.

⁴⁵ Švestka, J. Neprojevení opravdového zájmu a ochrana práv rodiče. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3, str. 136.

z existence rodičovského citu, lásky a péče, je možno zároveň považovat za nutné, aby v mezích svých možností a sil vyvíjel úsilí uspořádat si svou životní (osobní, rodinnou a sociální) situaci tak, aby se mohl osobně ujmout péče o dítě.⁴⁶

Je zde však nutno dle konkrétních případů posuzovat znaky zájmu rodičů o děti, proto např. otázka míry, intenzity těchto projevů zůstává nadále na zhodnocení soudem. Zde může soudcům napomoci poměrně bohatá judikatura.

Tak např. *„projevem zájmu o dítě není jen přímý styk rodiče s dítětem, ale i jiné projevy rodiče, z nichž je zřejmé, že se dítěte nemíní zříci. Za takové projevy zájmu o dítě je třeba považovat opětovné návrhy matky u opatrovnického soudu, aby ústavní výchova dítěte nebyla nařizována, aby byla zrušena a aby dítě bylo jí svěřeno“*.⁴⁷

Obdobnou problematiku řešil v poslední době i Ústavní soud ČR - *„Stěžovatelé tvrdí, že v jejich případě není dán jejich kvalifikovaný soustavný nezájem, i když se jeví být naplněny formální znaky ustanovení § 68 odst. 1 zákona o rodině. Tuto skutečnost lze podle stěžovatelů dovodit z toho, že brojili proti navrhované ústavní výchově a požadovali návrat dětí domů. Skutečnost, že stěžovatelé požadovali vrácení dětí, lze dovodit z jejich chování, i když vykazovalo znaky emotivní zaujatosti a nebylo právně adekvátní (trestní oznámení matky na personál Dětského domova v K. atd.)“*⁴⁸ Podle citovaného nálezu se musí soud při rozhodování o neexistenci opravdového zájmu zabývat i *„hodnocením vnějších projevů rodičů vůči dětem, vůči orgánům ve věci rozhodujícím apod., to vše s přihlédnutím k jejich snaze a možnostem, k jejich sociálním poměrům, schopnosti jejich sociální orientace, stupni jejich inteligence a vzdělání. V konkrétním případě především i jejich možnostmi opatřit si, s ohledem na jejich sociální poměry, adekvátní bydlení pro početnou rodinu a na základě těchto zjištění zhodnotit, zda jde o nezodpovědné rodiče, nebo programové smolaře, kterým se přes veškerou snahu nedaří uspět“*.

Naproti tomu o existenci nezájmu nelze rozhodnout tehdy, pokud soud nevzal v úvahu, že *„matka neměla dítě v přímé péči, protože po narození dítěte onemocněla duševní poruchou, způsobilosti k právním úkonům však dosud zbavena nebyla, navíc o své dítě projevovala mimořádný zájem až do doby, kdy jí byl styk s dítětem znemožněn na základě opatření ústavu, v němž bylo dítě umístěno, a potom na základě rozsudku soudu o zbavení matky rodičovských práv (který později Nejvyšší soud ČSR na základě stížnosti pro porušení*

⁴⁶ Dunovský, J., Radvanová, S., Švestka, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3, str. 129.

⁴⁷ Rozhodnutí krajského soudu v Ústí nad Labem č. 51/1962 Sb. r. ci., sp.zn. 8 Co 116/62.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu č. 111/2004 Sb.r. us., sp. zn. I. ÚS 669/02.

zákona zrušil). I po tomto zákazu se obracela nejen na soud, ale i na ZV ROH n. p. M., kde pracuje, s žádostí o pomoc při řešení otázky výchovy jejího dítěte“.⁴⁹

Z uvedených citací plyne, že splnění podmínky nezájmu musí soud v zájmu právní jistoty zvláště pečlivě zjistit.

4.2 Současná úprava nezájmu

Současná úprava nezájmu se nachází v § 68 ZOR. Ten v prvním odstavci pod písmenem a) upravuje **tzv. kvalifikovaný nezájem** (resp. opravdový zájem) tak, že souhlasu rodičů, jako zákonných zástupců není třeba, jestliže po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě.

Vymezení tak odpovídá výkladu uvedenému v části věnované historii právní úpravy nezájmu. Na tomto místě je možné pouze doplnit, že zákon hovoří o „neplnění vyživovací povinnosti“. Vedle výživného však ZOR používá (v § 103) i pojmu „platba podle zvláštního právního předpisu“, kterou se rozumí oprávnění toho kterého ústavu na finanční částku za pobyt dítěte v něm, jejíž výše je limitována právním předpisem. (Na rozdíl od výživného, které nezná zákonnou objektivizaci, jeho výše je neomezená, resp. limitovaná pouze možnostmi, schopnostmi a majetkovými poměry rodiče.) Toto rozlišení pak nabývá na významu tehdy, pokud jde o děti mladší tří let, neboť ústavní péči o ně vykonávají kojenecké ústavy a dětské domovy jakožto zdravotnická zařízení. Rodiče, kteří neplatí nic, pak komplikují řízení o nezájmu s poukazem na bezplatnou zdravotní péči, aniž si uvědomují fakt, že tato platba se s výživným obsahově nekryje.⁵⁰

Problematika vyživovací povinnosti v souvislosti s osvojením může vyvolávat dále otázky u preadopční péče, neboť dítě má být v péči budoucího osvojitele „na jeho náklad“ (§ 69/1 ZOR). Pokud však dítě má „právo podílet se na životní úrovni svých rodičů“ (§ 85/2 ZOR), lze dovést, že obě ustanovení ZOR nejsou v rozporu, když osvojitel bude vynakládat zřejmě jen náklad nezbytně nutný, možno nižší než životní úroveň biologických rodičů. Navíc do právní moci rozsudku o osvojení rodič zůstává stále rodičem se všemi právy i povinnostmi z toho vyplývajícími, tedy i povinností vyživovací. Z tohoto důvodu ani rodič,

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR č. 5/1977 Sb. r. ci., sp. zn. 1Cz 41/75.

⁵⁰Podle § 15 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění se zdravotní péče poskytovaná v kojeneckých ústavech, jeslích a dětských domovech hradí z rozpočtu zřizovatele.

o němž soud rozhodl, že není třeba jeho souhlasu k osvojení, není tímto rozhodnutím fakticky zproštěn vyživovací povinnosti. Jiným problémem však zůstává, že v důsledku přetrvávajících snah o zachování anonymity v řízení o osvojení, biologický rodič mnohdy ani neví, že dítě bylo již pravomocně osvojeno, a že jeho vyživovací povinnost již zanikla.⁵¹

Druhým typem nezájmu, je **tzv. absolutní nezájem** (žádný zájem). Je upraven v § 68/1b ZOR, podle něhož souhlasu rodičů jako zákonných zástupců k osvojení dítěte není třeba, pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojeví o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

Zákon zkrácení doby v těchto krajních případech, kdy je nezletilé dítě ihned po svém narození rodiči zcela opuštěno, jen na dva měsíce umožnil, aby takto opuštěné dítě mohlo být ve svém zájmu co nejdříve umístěno do individuální náhradní rodiny.⁵²

I na tuto úpravu však existují různé názory, vycházející z toho, že „*v kojeneckých ústavech, dětských domovech i zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc se nacházejí stovky dětí jen o málo starších než novorozenců, o které rodiče neprojeví žádný zájem, avšak dvouměsíční nezájem pro ně neplatí přesto, že i v jejich zájmu je, aby co nejdříve získaly náhradní rodinu. Neexistuje žádný psychologický ani právní důvod, proč by úprava novorozenců a třeba jen o několik týdnů staršího dítěte měla být rozdílná.*“⁵³

Jde jistě o významný argument, který stojí za úvahu. Otázkou zůstává, zda by se jeho uzákoněním nestala ustanovení o kvalifikovaném nezájmu bezobsažná, neboť by se v mnoha případech nemohla uplatnit právě proto, že by se dříve uplatnil absolutní nezájem. Tím by se rovněž výrazně zkrátila doba pro posuzování postoje rodičů k dětem. Na druhé straně nelze nevidět fakt, že oba typy nezájmu nerozlišuje pouhá lhůta, ale rovněž intenzita rodičovského zájmu, a v tomto směru pak právní úprava dětí o málo starší než novorozené skutečně diskriminuje, neboť brání jejich rychlému osvojení v případech, kdy rodiče určitý, byť formální zájem projevují.

Při úvaze o tomto aspektu návrhu právní úpravy se pak více než kde jinde dostává do popředí spíše sociologická otázka, co je vyšším zájmem dítěte, zda je to právo na nezodpovědného, ale biologického rodiče, nebo právo na co možná nejrychlejší zajištění náhradní rodiny. Neméně závažná je však i otázka právní, která klade důraz na co možná

⁵¹Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. *Právní rozhledy*, 2005, č. 9, str. 305.

⁵²Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 3.vydání Praha: C. H. Beck, 2005.ISBN 80-7179-912-2.

⁵³*Pozměňovací návrhy FOD k zákonu o rodině*. In Adopce : zákony. [online]. Dostupné na internetu : <www.fod.cz>

nejvyváženější ochranu práv obou subjektů rodinněprávního vztahu, jejichž zájmy se v těchto případech rozcházejí.

5. Zprostředkování osvojení

V reálném životě dochází k seznámení dítěte s budoucím osvojitelem za různých okolností. Nejpřirozenější formou je, pokud se vztah dítěte a osvojitele navazuje v rodině, např. při sňatku rodiče dítěte s manželem-budoucím osvojitelem, nebo je-li dítě osvojeno v rámci širší rodiny (např. tetou, strýcem, švagrovskou dvojicí atp.) Tyto situace jsou pro vznik vztahu optimální a pro zásahy státu či nestátních organizací zde není místa.

Složitější situace ovšem nastává tehdy, pokud má vzniknout vazba mezi budoucím osvojitelem a dítětem, jakožto subjekty, které se doposud vzájemně neznají a žádné vazby je nespojují. V těchto případech již v zájmu ochrany dítěte vstupuje do role zprostředkovatele stát, jakožto garant jejich sociálně-právní ochrany.⁵⁴

Vzhledem k významu zprostředkování a jeho složitosti je tato problematika upravena zákonnými normami, a to v hlavě IV. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (ZSPOD).

Pro právní postavení rodiče dítěte je důležité, že citovaný zákon chápe zprostředkování osvojení jako službu budoucím osvojitelům (srov. např. § 20 ZSPOD, který stanoví, že osvojení se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě) a jako službu tzv. právně volným dětem (srov. § 21/4 písm.d) ZSPOD, stanovící, že spisová dokumentace dětí vhodných k osvojení musí obsahovat doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení uvedené v § 68 a § 68a ZOR), nikoliv jako službu rodičům, kteří chtějí dát své dítě k osvojení.

Pokud rodiče chtějí dát své dítě k osvojení, ať již z jakýchkoliv důvodů, musí buď znát vhodnou osobu sami, anebo souhlasit s osvojením dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům (§ 68a ZOR). Jen v těchto dvou případech se totiž zprostředkování neprovádí (§ 19a/3 písm.a) ZSPOD), a právě těchto aspektů se především týká právní postavení rodiče dítěte při zprostředkování osvojení.

5.1 Rodiče, kteří se „vzdávají“ svých dětí

⁵⁴ Průšová, L. Zprostředkování náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče*, 2002, roč. III, č. 1, str. 10.

Již v úvodu této kapitoly je nutné poznamenat, že problematika bude věnována především matkám, neboť ty jsou nositelky života a ty rozhodují o tom, zda se dítě vůbec narodí. V naší společnosti se veřejnost laická i zdravotnická k ženám, které se rozhodnou dítěte „vzdát“ chová velice nešetrně, ženy jsou označovány jako „krkavčí matky“, jsou obviňovány z nedostatku citu. Donosit, porodit a vzdát se dítěte ve prospěch adoptivní rodiny je stále pokládáno za morální prohřešek, za něco patologického, nenormálního, něco, co se může stát jen v rodinách na nejnižším stupni společenského žebříčku. V této souvislosti však Z. Matějček poukazuje na paralelu s interrupcí, která je naopak paradoxně většinou přijímána jako „normální“ řešení. Ať již tak nebo onak, v rámci ochrany nenarozeného života (čl. 6/1 LZPS) by zde měla být spíše snaha přesvědčit nastávající matky, aby své dítě s výhledem na adopci donosily, snaha poskytnout jim sympatizující pomoc a podporu. (To vše za situace, kdy právně volných dětí vhodných k adopci je nepoměrně méně než žadatelů.⁵⁵)

Zmíněné předsudky vůči těmto ženám kritizuje i sociální pracovnice J. Severová, když ve své studii⁵⁶ poukazuje na to, že téměř polovina dotazovaných matek (které dávaly děti k adopci) byla vdaná, nebo trvale žijící s partnerem, přičemž rodina nejevila navenek žádné známky patologie nebo dysfunkčnosti. To se projevilo i v tom, že se u těchto žen vyskytoval velmi nápadně jeden společný rys – velmi jim záleželo na tom, aby dítě šlo hned z porodnice do adoptivní rodiny, aby nemuselo být v kojeneckém ústavu. Nevzdávaly se svého dítěte jen jako věci, na které jim nezáleží. Buď se samy necítily matkami, ale rády by, aby jejich dítě dobrou matku mělo, nebo již doma nějaké děti měly a pro osvojení se rozhodly, protože už by další dítě podle svého mínění nezvládly. Dalšími nejčastěji uváděnými důvody byly finanční problémy a velmi špatné bytové podmínky.

Jestliže však začneme tyto důvody zkoumat hlouběji, zjistíme, že jsou pouze krycím činitelem, za nímž se pravé důvody úspěšně skrývají, neboť právě ve strachu z morálního a společenského odsouzení, matky uvádějí především důvody, o kterých se domnívají, že budou přijaty s pochopením okolí.⁵⁷ Ať již je důvodem cokoliv, podstatnou zůstává jejich snaha zajistit svému dítěti dobrou budoucnost.

⁵⁵ Matějček, Z.; Dytrych, Z. Matka, která se dítěte vzdává. *Děti, rodina a stres*. Praha: MZ ČR a PcP, 1994, str. 176.

⁵⁶ Severová, J. Matky, které se vzdávají svého dítěte. *Sborník přednášek MPSV*. Praha: 1999, příspěvek byl uveden i v časopise *Náhradní rodinná péče*, 2000, roč. III, č. 1.

⁵⁷ K finanční náročnosti příchodu dítěte do rodiny se v podobném smyslu vyjádřil i Z. Matějček v článku „Dnes je taková doba...“, zveřejněném na <http://prolife.cz/rodina/?id=1211>,

Jak již bylo naznačeno výše, za této situace, pokud rodiče sami neznají vhodného osvojitele, nezbyvá, než dát blanketový souhlas s osvojením podle § 68a ZOR. Připomeňme, že jej lze dát nejdříve po šesti týdnech od narození dítěte a odvolat jej lze pouze do doby, než je dítě svěřeno do preadopční péče. Z toho vyplývá, že preadopční péče v této době nepřichází v úvahu, a tak dítě může být umístěno buď do kojeneckého ústavu nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. (To však zpravidla vyžaduje poučení žen, neboť ne všechny rodičky ví, že dítě je možné umístit na vlastní žádost do těchto zařízení, usilujících o vytvoření rodinné paralely k ústavní péči).

Touto problematikou se nově zabývala novela ZOR č.134/2006 Sb., která přináší do našeho právního řádu nový institut krátkodobé pěstounské péče. Podle novelizovaného znění § 45a ZOR totiž soud může nadále svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to právě na dobu, po jejímž uplynutí lze dát blanketový souhlas rodiče s osvojením a dále i na dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení podle § 68 ZOR.

Zda se novelizace osvědčí v praxi ukáže až čas, v této chvíli lze pouze podotknout, že úprava v první řadě předpokládá vytvoření „evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu“ (hlava V., § 27a ZSPOD), bude tedy ještě nějaký čas trvat, než se v každém kraji zajistí patřičný počet náležitě fundovaných osob, které svými osobními kvalitami přispějí k profesionálnímu výkonu této formy přechodné náhradní rodinné péče.

Dále lze jako nedostatek uvést, že novela neřeší, kde bude dítě v době následující po uplynutí 6 týdnů života u novorozenců (lhůta blanketového souhlasu), nebo v době od rozhodnutí soudu o vyslovení nezájmu rodičů o dítě, do doby jeho umístění do preadopční péče, které mohou trvat i delší dobu. Novela byla evidentně vedena pozitivním úmyslem - omezit počet dětí v ústavní péči, a to jako reakci na stav, kdy podle výzkumů WHO a Univerzity v Birminghamu má Česká republika v rámci Evropy suverénně nevyšší počet dětí do tří let v ústavních zařízeních bez rodičů.⁵⁸

Klade se otázka, zda novela nevytváří pouze paralelu náhradní rodinné péče pod plnou státní kontrolou k dnes již fungujícím zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které jsou ovšem převážně spravovány nestátními subjekty. Jejich nepoměrnou výhodou oproti nové krátkodobé pěstounské péči bude především to, že k umístění do nich není třeba vyčkat soudního rozhodnutí, naopak, lze je zde umístit i na základě žádosti OSPOD, zákonného zástupce nebo i samotného dítěte.

⁵⁸ Děti do tří let v evropských ústavech. Výzkum WHO a Univerzity v Birminghamu. *Náhradní rodinná péče*, 2005, č 1.

Zákon č. 134/2006 Sb. rovněž významným způsobem novelizoval ZSPOD. V kontextu této práce bylo cílem novely především zamezit praktikám některých neziskových organizací, které provádějí zprostředkování tzv. přímého osvojení, tedy seznamují biologické rodiče (zpravidla nastávající matky) s žadateli o osvojení.

Mohlo by se zdát, že zájmy všech zúčastněných stran jsou v takových případech naplněny. Zákonu „je učiněno zadost“ (neboť rodič-matka dá souhlas k osvojení ve vztahu k určitým osvojitelům, pokud přímo neučiní s mužem budoucí osvojitelky společné prohlášení o otcovství na základě 2. domněnky), děti nejsou vystaveny vzniku deprivace v kojeneckých ústavech, biologické matky jsou šťastné při pomyslení, že jejich dítě je v péči lidí, kteří o ně mají zájem a osvojitelé si mohou odvézt vytoužené miminko již z porodnice a nemusí na ně čekat dlouhé měsíce.

Je třeba ovšem připomenout i druhou stránku věci. Totiž že taková činnost je (po 1. 6. 2006 již výslovně) nezákonná, a to i v případě, že za takové „zprostředkování“ není poskytnuta odměna, neboť minimálně se tímto způsobem cesta k obchodování s dětmi resp. i jiné trestné činnosti otevírá. Je třeba dodržovat mezinárodní závazky a v tomto směru lze připomenout např. čl. 21 písm. d) ÚPD, čl. 4 písm. c), písm. d)

Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení nebo čl. 15

Evropské úmluvy o osvojení dětí, které vesměs vyjadřují požadavek normativně zajistit zabránění jakéhokoliv finančního prospěchu zúčastněných osob při osvojení.

ZSPOD z tohoto důvodu napříště k zprostředkovatelské činnosti ve smyslu fyzického seznámení dítěte a osvojitele opravňuje pouze státní orgány⁵⁹, nikoliv tzv. osoby pověřené sociálně-právní ochranou dětí. Pro současnou situaci v České republice je charakteristická určitá rivalita mezi státními a nestátními subjekty, které zajišťují sociálně-právní ochranu dětí. Domnívám se, že tato situace v konečné podobě ubližuje nejvíce těm, k jejichž ochraně jsou povolány. Na jednu stranu by státní orgány měly respektovat okolnost, že v demokratické společnosti mohou některé činnosti zajišťovat účelněji a efektivněji nestátní subjekty, a proto s nimi spolupracovat a nedusit jejich činnost

⁵⁹ § 19a ZSPOD:

(1) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá

a) ve vyhledávání dětí uvedených v § 2/2 vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče

b) ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,

c) v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,

d) ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává, a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou

(2) Zprostředkování osvojení a pěstounské péče podle odstavce 1 písm. d) nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou osposod uvedené v § 4/1 (krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí)

(srov. čl. 18 Evropské úmluvy o osvojení dětí).

Na druhé straně i nestátní subjekty musí respektovat zákonná pravidla a podrobit svou činnost státnímu dozoru, kontrole a spolupráci.

5.2 Postavení rodičů nalezených a odložených dětí

Velmi aktuální a diskutovanou otázkou v poslední době se stala faktická realizace existence tzv. baby-schránek (baby-boxů, provozovaných prostřednictvím Nadačního fondu pro odložené děti STATIM), a s tím velice úzce související problematika tzv. anonymních a utajovaných⁶⁰ porodů.

Nebudu se zde zabývat morálně-etickými otázkami, zda tyto instituty připustit či nikoliv, protože se domnívám, že právo by mělo reagovat na skutečnost, že v běžném životě se již realizují.

V kontextu této práce bude důležité právní postavení odložených, resp. nalezených dětí⁶¹, stanovený v ZOR. Vyjdeme-li důsledně z jeho ustanovení § 50a ZOR (viz. kapitola 2.1.1), dojdeme k závěru, že každé dítě má alespoň matku.

Pokud jde o „nalezené děti“, pak z § 17 zákona o matrikách 301/2000 Sb. (dále jen ZM) vyplývá, že člověk se stává „dítětem nezjištěné totožnosti“ až okamžikem neúspěšného pátrání Policie ČR po rodičích (v souvislosti s vyšetřováním trestných činů). Takové dítě je pak možné bez dalšího zařadit do evidence dětí vhodných pro zprostředkování osvojení.⁶² Z uvedeného vyplývá, že takové dítě bude „právně volné“ a souhlas biologických rodičů se vyžadovat nebude, neboť nejsou známi a jejich totožnost nelze zjistit.

Naproti tomu u dětí odložených do **baby-boxů** Policie ČR vydala prohlášení, že po rodičích těchto dětí pátrat nebude⁶³. Bude tak namísto před zařazením dítěte do příslušné evidence, zabývat se absolutním nezájmem, resp. kvalifikovaným nezájmem matky

⁶⁰ Pojmy **anonymní** a utajený porod je třeba odlišovat, neboť se vztahují k dvěma odlišným situacím. První se týká případů, kdy matka není vůbec známa, protože dítě odložila, aniž by sdělila svou totožnost, nebo protože dítě odložila s falešnými doklady. **Utajeným porodem** je třeba chápat situaci, kdy žena po porodu požádá zdravotnické zařízení o utajení své totožnosti podle zákona č. 422/2004 Sb., její osobní údaje jsou tedy známy, avšak jsou utajeny.

⁶¹ Nejde o pojmy právní, právní úprava nezná pojem nalezeného dítěte, v právních předpisech se můžeme setkat pouze s pojmem „**dítě nezjištěné totožnosti**“ v zákoně o matrikách a s pojmem „**dítě, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem**“ v zákoně o utajovaných porodech. (viz. Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, str. 250.

⁶² Hrušáková, M.; Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice-utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, str. 57.

⁶³ *Prohlášení PČR*. In Aktuality. 14.4.2006 [cit.30.3.2006]. [online]. Dostupné na internetu : <<http://www.statim.cz/49-clanek.php>>.

(v případě, že nejde o novorozence). Proces osvojení se tedy v tomto případě pozdrží minimálně o dobu dvou, resp. šesti měsíců.

Podobná situace nastane i v případě **tzv. utajovaného porodu**. I zde je třeba přísně dodržovat zásady, na kterých je české rodinné právo postavené, tedy, že mateřství je dáno faktem porodu. I toto dítě proto právně matku má, jen její totožnost je utajena.

Otázka utajení porodu (jako jediná z výše uvedených situací) je řešena v zákoně (č. 422/2004 Sb.) o péči zdraví lidu, nutno však podotknout, že velmi rozporupně a nedokonale. Podle jeho části první má právo požádat o utajení totožnosti pouze svobodná žena s trvalým pobytem na území ČR (tzn. bez podmínky českého státního občanství). Zdravotnické zařízení je povinno vést zdravotní dokumentaci v rozsahu péče související s těhotenstvím a porodem, nezbytné ke zjištění anamnézy rodičky, odděleně od osobních údajů (jména, příjmení, data narození a porodu). Po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí. Otevření takto zapečetěné dokumentace je pak možné jen na základě rozhodnutí soudu. Přitom zákon nikde nestanoví, který soud by byl příslušný k takovému rozhodnutí, kdo by byl oprávněn k návrhu na zahájení řízení, při jaké příležitosti má k odtajnění dojít, zda je třeba k odtajnění souhlasu matky⁶⁴, a konečně jaký by byl právní následek zjištění totožnosti matky (když matkou dítěte byla i předtím spolu se všemi právy a povinnostmi z toho vyplývajícími). Utajení je v praxi navíc značně problematické, jednak z toho důvodu, že se podle citovaného zákona nevztahuje na registrační číslo pojištěnce (které je u většiny občanů ČR shodné s rodným číslem.), jednak z toho důvodu, že podle druhé části zákona, se sice nezapisují do knihy narození údaje o matce (rodičích), ale již není stanoveno, že by se nezapisovalo ani jméno dítěte. Podle §19/4 ZM pak takové dítě nese ze zákona jméno matky.⁶⁵

Pokud jde o biologické otcovství, i zde právní úprava mlčí. Otcovství je v těchto případech možné určit pouze na základě třetí domněnky otcovství, neboť nelze použít ustanovení o možné absenci souhlasu matky u druhé domněnky z toho důvodu, že otcovství nemůže být určeno bez matrikového mateřství. Dále je třeba stále mít na paměti, že dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem, nenabude právní moci (§ 70a ZOR).⁶⁶

⁶⁴ Vyvážení práva matky na utajení oproti právu dítěte na znalost svého biologického původu se zabýval Evropský soudní dvůr pro lidská práva ve věci *Odievre vs. Francie*. (viz. Hubálková, E. Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech, in Sborník z konference „Rodina a práva osobního stavu (statusová)“. *Správní právo*, 2003, č. 5-6.

⁶⁵ Kodriková, Z. „Anonymní“ porody – jsou skutečně utajené?. *Právo a rodina*, 2005, č. 6, str. 17.

⁶⁶ Hrušáková, M.; Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice-utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, str. 53.

Z výše uvedeného lze rovněž dovodit, že odložení dítěte nelze od samého počátku považovat za souhlas s osvojením. Vyplyvá to jednak z faktu, že souhlas s osvojením lze dát nejdříve šest týdnů po porodu (a v případech utajených porodů a baby-boxů jde zpravidla právě o novorozence), jednak z toho, že souhlas je třeba udělit před příslušným orgánem.

Daná problematika je natolik složitá, že se zdaleka neomezuje na zde uvedené aspekty - postavení rodičů. Právní úprava by především měla respektovat zakotvení práv a měla by vyvážit zájmy rodičů a dětí. V tuto chvíli chráníme de facto pouze rodiče (aniž by se jakkoliv zkoumala bezvýhodnost jejich situace, je rozhodně neúnosné, aby kterýkoliv rodič, kterému se zrovna nehodí mít dítě, ho mohl jednoduše odložit a zbavit se tak své odpovědnosti za jeho osud).

A právo dítěte na život (což je jistě jednoznačně pozitivní, nelze však přehlížet ani další základní lidská práva, která dětem přiznávají mezinárodní úmluvy v čele s ÚPD, zejména pak právo znát své rodiče, právo na jejich péči, právo na zachování totožnosti jakož i jména a rodinných svazků, právo na respektování soukromého a rodinného života).

6. Závěr

V předložené bakalářské práci jsem již v jednotlivých kapitolách nastínil některá slabší místa či aplikační problémy právní úpravy postavení rodiče při osvojení. Jak jsem již uvedl v úvodu této práce, chtěl bych nyní provést porovnání současné právní úpravy, týkající se osvojení dítěte s navrhovanými změnami vyplývajícími z návrhu nového Občanského zákoníku (dále jen NOZ), jehož celá konsolidovaná verze je uvedena a volně přístupná na webových stránkách www.juristic.cz.

Hned zpočátku chci podotknout, že navrhovaná právní úprava opustila chápání osvojení jako institut náhradní rodinné péče pro nezletilé děti a umožňuje tak i osvojení zletilého, které dále rozlišuje na osvojení, které je a které není obdobou osvojení nezletilého.

Základem právního postavení rodiče při osvojení je podle navrhované právní úpravy nemožnost osvojit vlastní dítě. Na rozdíl od současné právní úpravy je totiž výslovně stanoveno, že „osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci“ (§ 675 NOZ). V této souvislosti je ovšem třeba zmínit rovněž ustanovení § 666/2 NOZ, které uvádí, že „osvojuje-li osvojitel své přirozené dítě, má se vždy za to, že osvojení je dítěti ku prospěchu“. Považuji obě ustanovení za rozporuplná a jdoucí proti sobě.

Podle § 680 NOZ je třeba k osvojení souhlasu rodičů osvojovaného dítěte, jsou-li známi a naživu. Pokud by se tyto skutečnosti týkaly obou rodičů, nebo nebylo rodičovství k osvojovanému dítěti určeno, je k osvojení třeba souhlasu opatrovníka (§ 680/3 NOZ). Navrhovaná úprava tak na rozdíl od současného stavu výslovně respektuje biologickou povahu vztahu rodič-dítě, zásahy do rodičovských práv nemají na právo dát souhlas s osvojením vliv a výjimky z tohoto pravidla jsou uvedeny výslovně (zneužití, zanedbávání, trestný čin). Rodič je tedy chápán v první řadě jako osoba s dítětem přirozeně spojená a teprve až v druhé řadě jako zákonný zástupce dítěte.

Podmínky platnosti souhlasu jsou výslovně stanoveny v § 681 NOZ obdobně tak, jak se dovozují podle současné úpravy. Souhlas musí být výslovný a určitý, musí být učiněn s plným vědomím a porozuměním jeho podstatě a následkům, jakož i podstatě osvojení jako takového. Nelze ho vázat na plynutí času nebo splnění podmínky. Rodič ho dává osobním prohlášením pouze vůči soudu (oproti dnešnímu stavu kdy u přímého souhlasu není výslovně stanoveno, před jakým orgánem se činí a u blanketovému souhlasu, který je možno učinit i před OSPOD) a je stanoven i časový okamžik jeho účinnosti – tj. okamžikem, kdy jej soud vzal na vědomí. Souhlas je tedy zásadně informovaný, po řádném poučení soudem, čímž by se mělo předejít problémům s neplatností v souvislosti s jednáním v omylu.

Pokud jde o časové omezení souhlasu (§ 683 NOZ), podle navrhované právní úpravy je již výslovně stanoveno, že souhlas obou rodičů může být dán až po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte s tím, že otec může toto prohlášení učinit ještě před narozením dítěte. V takovém případě však bude jeho souhlas účinný až po uplynutí uvedené doby.

Postavení nezletilého rodiče je rovněž upřesněno. Předně podle § 682 NOZ je výslovně uvedeno věkové omezení pro vyslovení souhlasu na 16 let. Rodiče mladší tohoto věku chrání návrh tím, že souhlas s osvojením nebudou moci vyslovit, neboť od nich lze stěží očekávat poučený vědomý volní projev. Za situace, kdy souhlas nelze nahradit (jde o osobnostní právo, tzn. zastoupení není možné) nebude moci k osvojení dojít. Nelze než souhlasit s důvodovou zprávou k návrhu, která tuto úpravu obhazuje tím, že není na místě svěřovat dítě do preadopční péče za situace, kdy v 95% případů je dítě vychováváno v rodině svých prarodičů. Zbýlých 5% by mělo být umístěno u osob, jenž vykonávají náhradní péči jako své povolání, tedy u profesionálů, od nichž se očekává, že pro ně nebude činit problém případně vrátit dítě zpět biologickým rodičům, na rozdíl od osob budoucích osvojitelů.

Oproti současné úpravě vyniká další podstatný rozdíl, spočívající ve skutečnosti, že souhlas rodiče k osvojení je jediný, nedělí se na souhlas přímý a blanketový (§ 684 NOZ).

Nezletilý (resp. nesvéprávný) rodič však podle citovaného ustanovení může udělit souhlas pouze s určením pro určitou osobu jako osvojitele.

Účinnost souhlasu k osvojení je ukončena tehdy, pokud je návrh na osvojení vzat zpět, nebo pravomocně zamítnut v případech souhlasu ve vztahu ke konkrétní osobě osvojitele, v ostatních případech souhlas pozbývá účinnosti nedojde-li k osvojení do 3 let ode dne, kdy byl souhlas dán a tehdy, je-li souhlas odvolán. Lhůta k odvolání úkonu je pak stanovena na 3 měsíce ode dne vyslovení souhlasu. Po této době zásadně souhlas odvolat nelze s výjimkou případů, kdy dítě ještě nebylo předáno do preadopční péče, kdy osvojitel souhlasí s vydáním dítěte, nebo kdy osvojované dítě má být podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v zájmu dítěte, by bylo se svými rodiči (§ 686, § 687 NOZ).

Odvolání souhlasu podle nové právní úpravy je tedy vázáno časově vymezenou lhůtou, nikoliv právní mocí rozsudku o osvojení, resp. předáním do preadopční péče (viz. kapitola 2.4). Uvedenými výjimkami však adekvátně chrání biologického rodiče a práva dětí na výchovu a péči primárně ve vlastní rodině zejména tehdy, pokud je zřejmé, že poměry za kterých přirozený rodič svůj souhlas udělil, se diametrálně změnily.

Právním následkem uplynutí výše zmíněné tříměsíční lhůty od udělení souhlasu je pak ze zákona pozastavení výkonu rodičovských práv, ledaže by bylo dítě v péči rodičů. Takovému dítěti proto musí být neprodleně ustanoven poručník, pokud nebyl ustanoven již dříve (§ 695 NOZ). (Instituty poručníka a opatrovníka je v tomto smyslu třeba striktně odlišovat, neboť poručník nemůže dát za rodiče souhlas s osvojením, poručník je osoba vztahující se k dítěti, opatrovník osoba vztahující se k rodiči.)

Konečně určitých změn doznaly i výjimky z pravidla udělování souhlasu. K osvojení nebude třeba souhlasu rodičů, jestliže rodiče

- a) zjevně nemají zájem o dítě
- b) odmítají dát souhlas k osvojení, nebo
- c) se soudu nedaří doručit jim výzvu, aby se k osvojení vyslovili.

Zjevný nezájem (ad a) je upraven v § 689 NOZ, je dvojitý a v podstatě odpovídá dnešním ustanovením o kvalifikovaném a absolutním nezájmu. Odlišuje se pouze ustanovení o žádném zájmu, který se týká všech dětí, nikoliv pouze novorozenců. Další podstatná odlišnost se týká doby, po jejímž uplynutí lze nezájem vyslovit. Je jí doba 3 měsíců pro oba případy, návrh tedy již lhůty v tomto směru nediferencuje podle míry nezájmu. Podstatná pozitivní změna nastane rovněž v poučovací povinnosti orgánu péče o děti vůči rodičům v případech, kdy by jejich chování mohlo naplnit skutkovou podstatu zjevného nezájmu

(„hrubé porušování povinností rodičů“ - § 690/1 NOZ). Tato poučovací povinnost má velký význam v tom směru, že právě od ní se počítá uvedená 3 měsíční lhůta. Pokud však návrh stanoví, že tato lhůta neskončí dříve než 6 měsíců po narození dítěte (§ 690/3 NOZ), brání tak rychlému osvojení těchto dětí v době, kdy rodičovskou péčí potřebují nejvíce.

Odmítnutí souhlasu (ad b), § 691 NOZ) je dáno tehdy, pokud záporné stanovisko rodičů k osvojení nemá důvod hodný zvláštního zřetele a zároveň je zřejmé, že rodiče o dítě řádně nepečují a ani nemají zájem o ně řádně pečovat, takže jejich odmítání má povahu zneužití rodičovských práv. Podobně i zde se počítání lhůty bezdůvodného odmítnutí souhlasu počíná od výzvy, kterou soud rodiče vyzývá, aby se vyslovili k osvojení. Odmítnutí pak bude rozhodné až uplynutím lhůty 6 měsíců od této výzvy (§ 692 NOZ).

Z výše uvedeného srovnání vyniká snaha o zpřesnění právní úpravy osvojení, která v současné době spíše odráží akcent na umístění dítěte do náhradní rodiny, než jeho zájem být primárně s vlastními rodiči. Vzhledem k významným dopadům na osobní život zúčastněných osob je třeba při každé změně právních předpisů bedlivě zvažovat vyvážení zájmů všech stran tak, aby následná aplikační praxe mohla rozhodovat operativně a v souladu se skutečným, nikoliv někdy pouze domnělým, zájmem dítěte.

Seznam literatury:

Učebnice, komentáře:

Bureš, J.; Drápal, L.; Mazanec, M. *Občanský soudní řád, komentář*. 6. vydání Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-739-1.

Holub, M.; Nová, H.; Hyklová, J. *Zákon o rodině, komentář a předpisy související*. 7. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 3. 2005 Praha: Linde, 2005. ISBN 80-7582-473-2.

Hrušáková, M. a kol. *České rodinné právo, Doplněk*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-7239-003-1.

Hrušáková, M. a kol. *Zákon o rodině : komentář*. 3.vydání Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.

Knappová, M.; Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualizované a doplněné vydání Praha: ASPI Publishing, 2002. ISBN 80-86395-44-8.

Radvanová, S.; Zuklínová, M. *Kurs občanského práva : instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-182-2.

Odborné články:

Děti do tří let v evropských ústavech. Výzkum WHO a Univerzity v Birminghamu. *Náhradní rodinná péče*, 2005, č 1.

Dunovský, J., Radvanová, S., Švestka, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3, str. 129.

Haderka, J. K některým domnělým i skutečným nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. *Právní praxe*, 1999, č. 7.

Haderka, J. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998, Sb.. *Právní praxe*, 1998.

Haderka, J. Udělování přivolení k osvojení a zastupování dítěte v tomto řízení. *Socialistická zákonnost*, 1987, č. 5, str. 257.

Hrušáková, M.; Králíčková, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice-utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, str. 53, 57.

Hubálková, E. Anonymní porody z hlediska článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech, in Sborník z konference „Rodina a práva osobního stavu (statusová)“. *Správní právo*, 2003, č. 5-6.

Kodriková, Z. „Anonymní“ porody – jsou skutečně utajené?. *Právo a rodina*, 2005, č. 6, str. 17.

Králíčková, Z. Kauza tzv. právně volné dítě. *Právní rozhledy*, 2004, č. 2, str. 52.

Králíčková, Z. Vyživovací povinnost rodičů k dětem v náhradní péči. *Právní rozhledy*, 2005, č. 9, str. 305.

Matějček, Z.; Dytrych, Z. Matka, která se dítěte vzdává. *Děti, rodina a stres*. Praha: MZ ČR a PcP, 1994, str. 176.

Matějček, Z. Dnes je taková doba. *Hnutí pro život ČR*. [online]. 2004, [cit. 4.6.2004]. Dostupné na internetu <<http://prolife.cz/rodina/?id=1211>>.

Novotná, V. Ještě jednou k Evropské úmluvě o osvojení. *Rodinné právo*, č. 2, str. 6.

Novotná, V. O Evropské úmluvě o osvojení. *Rodinné právo*, 1998, č. 1, str. 9.

Průšová, L. Zprostředkování náhradní rodinné péče. *Náhradní rodinná péče*, 2002, roč. III, č. 1, str. 10.

Radvanová, S. Poznámky k výkonu rodičovských práv a povinností. In *Ve službách práva. Sborník k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha : C. H. Beck, 1. vydání, Praha, 2003, str. 203.

Severová, J. Matky, které se vzdávají svého dítěte. *Sborník přednášek MPSV*. Praha: 1999, příspěvek byl uveden i v časopise *Náhradní rodinná péče*, 2000, roč. III, č. 1.

Švestka, J. Neprojevení opravdového zájmu a ochrana práv rodiče. *Socialistická zákonost*, 1967, č. 3, str. 136.

Švestka, J. Osvojení v československém právním řádu. *AUC Iuridica*, 1973.

Winterová, A. Určení otcovství nad rámec zákonných domněnek. *Správní právo*, 2003, č. 5-6, str. 316.

Zuklínová, M.: Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, str. 250.

Ostatní:

Implementation Handbook for the Convention on the Rights of Child. New York, United Nation Children's Fund, 1998

Konsolidovaná verze návrhu nového občanského zákoníku. In Legislativa/Diskuze. [online]. Dostupné na internetu <<http://student.juristic.cz/>>

Matějček, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.

Pozměňovací návrhy FOD k zákonu o rodině. In Adopce: zákony [online]. Dostupné na internetu : <www.fod.cz>.

Prohlášení PČR. In *Aktuality*. 14.4.2006 [cit.30.3.2006]. [online]. Dostupné na internetu :
<<http://www.statim.cz/49-clanek.php>>.

Radvanová, S.; Koluchová, J.; Dunovský, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*.
Praha : SPN, 1980. ISBN neuvedeno.

Statistika Ústavu pro péči o matku a dítě pro rok 2005. In *Asistovaná reprodukce (IVF)*.
[online]. Dostupné na internetu <<http://www.upmd.cz/documents/ivf-statistika-2005.pdf>>.

Judikatura:

Nález ústavního soudu č. 72/1995 Sb.

Nález Ústavního soudu č. 11/2004 Sb.r. us., sp. zn. I. ÚS 669/02.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR č. 5/1977 Sb. r. ci., sp. zn. 1Cz 41/75.

Rozhodnutí krajského soudu v Ústí nad Labem č. 51/1962 Sb. r. ci., sp.zn. 8 Co 116/62.

Seznam zkratk :

ad	k bodu
apod.	a podobně
atp.	a tak podobně
LZPS	Listina základních práva a svobod
n.p.	národní podnik
např.	například
NOZ	návrh Občanského zákoníku
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Občanský soudní řád
OZ	Občanský zákoník
písm.	písmene
resp.	respektive
Sb.	Sbírky
tzn.	to znamená
tzv.	takzvané
ZM	zákon o matrikách
ZOR	zákon o rodině
ZSPOD	zákon o sociálně-právní ochraně dětí
ZV ROH	závodní výbor revolučního odborového hnutí

ABSTRAKT

ČERMÍN, R. *Rodiče v procesu osvojení*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevního a civilního práva. Vedoucí práce Mgr. K. Hyková.

Klíčové pojmy: rodiče, osvojení zrušitelné/nezrušitelné, souhlas přímý/blanketový, mateřství, otcovství, preadopční péče, občanský zákoník

Práce se zabývá postavením rodiče v procesu osvojení. Smyslem práce je zpracování stávající právní úpravy a v závěru práce porovnání, jaké změny by v této problematice mohly nastat, pokud by byly přijaty navrhované změny Občanského zákoníku.

V první řadě jsou vymezeny pojmy, které jsou pro celé téma důležité – mateřství, otcovství, dítě, osvojení. V další části je zpracována problematika osvojení, které může být zrušitelné a nezrušitelné a problematika souhlasu, který je k osvojení dítěte potřebný, ať už se jedná o souhlas přímý, nebo blanketový. K uvedené problematice jsou dále uvedeny výjimky z pravidel souhlasu osvojení.

V závěru je provedeno porovnání stávající úpravy celé problematiky s navrhovanými změnami, které by do celého systému mohla přinést změna Občanského zákoníku. Zde je nutno poznamenat, že některé navrhované změny by celému procesu osvojení pomohly, jiné jsou však minimálně diskutabilní.

ABSTRACT

Parents in the process of Adoption

Key terms : parents, revocable and the irrevocable adoption, direct and blanket consent of a parent with the adoption, maternity, paternity, pre-adoption care, civil code

The work deals with the status of a parent in the process of adoption. The purpose is the elaboration of the recent legal regulation and in the conclusion of the theses there is the comparison of recent legislation with the newly prepared bill in an articulated arrangement of the civil code.

First there are the concepts determined, which are important for the subject – the maternity, the paternity, the child and the adoption. In the next part there is the law issue of the adoption processed, which can be revocable or irrevocable and the law issue of the parent's consent with the adoption, direct or blanket, which is one of the most important conditions for the implementation of adoption. relating to the necessity of the parent's consent, there are also the exceptions from this rule alleged.

At the close of the theses there is the comparison of the recent legislation with the changes, which new bill of the Civil Code could bring, if it is enacted. To this question there is necessary to mention, that some amendments could help to the whole process of adoption, another amendments are minimally questionable.

